

piske, za kar jima gre vsa pohvala. Podobno kot prva ima tudi druga knjiga dvojezičen slovensko-nemški značaj, kar ji daje še posebno vrednost. Pohvalna je bogata fotografska dokumentacija; tako stara kot nova, ki osvetljuje nekdanje in aktualno stanje svetišč.

Kot največjo pomanjkljivost knjige bi navedel ponesrečen izbor črk. Te so zaradi svoje majhnosti zlasti za starejše bralce izredno težko berljive. Med vrsticami je še vedno dovolj prostora, tako da bi oblikovalka Milojka Žalik Huzjan morala izbrati bolj ustrezen nabor črk, ki zagotovo ne bi bistveno povečal obsega knjige.

Nedvomno sta obe knjigi *Cerkve na Kočevskem nekoč in danes* zelo dragoceni tudi z umetnostno-topografskega stališča. Tolikokrat zapostavljena sakralna dediščina Kočevske je s pomočjo dr. Mitje Ferenca in mag. Gojka Zupana obdelana in predstavljena slovenski in tuji, predvsem kočevski javnosti. Ustvarjali so jo ljudje, ki so na tem območju živeli 600 let in zapustili svojevrstno endemitsko dediščino, ki so jo bogatili tudi njihovi sosednji – slovenski deželani. Po preselitvi kočevskih Nemcev pred 65-imi leti je bil že skrajni čas, da se tudi na ta način ovrednoti njihova sakralno-kulturna dediščina, ki je odraz duhovne podobe nekdanjih prebivalcev.

Knjigo bralec zaradi prikladnega formata in vsebine lahko vzame tudi kot turistični vodič, saj so mu v njej dani napotki, kako se do posamezne cerkve tudi pride. Naj mu bo vabilo, da kljub medvedji nevarnosti obiše Kočevsko in njene lepote ter posebnosti, med katerimi izstopajo še ohranjene ruševine nekdanjih cerkva.

Matjaž Ambrožič

Trevor R. Shaw: Names from the past in Postojnska jama (Postojna cave). Ljubljana : Založba ZRC, 2006, 151 str.

Slovenskim znanstvenim krogom je avtor znan predvsem po knjigi *Foreign Travellers in Slovenian Karst 1537–1900* (2000), v soavtorstvu pa je izdal tudi knjigo *Royal and other Noble Visitors to Postojnska jama 1819–1945* (2002). V prvi monografiji je najprej poznavalcem in pozneje z dokumentarcem na TVS tudi širši publikli predstavil opise slovenskega krasa, ki so jih napisali večinoma angleški učenjaki in popotniki. Potopisi so bili priljubljena zvrst novoveške literature. Odločilen impulz, ki je zbudil zanimanje popotnikov, ki so mogoče prišli do Trsta, da se podajo globlje v neдрje monarhije, so bili opisi Janeza Vajkarda Valva-

zorja o Cerknškem jezeru in njegovo članstvo v Royal Society. Shaw se je že v prvi knjigi posebno pozornost namenil opisom jam in posebej opisom Postojnske jame, o čemer zgovorno priča tudi naslovnica omenjene knjige. V knjigi *Names from the past in Postojnska jama (Postojna cave)* je avtor težišče svoje raziskave posvetil viru, ki je s stališča zgodovinske znanosti mlajši od potopisa – turističnemu vodniku. Tako kot turizem so se turistični vodniki razbohotili šele s spremembami vsakdanjega življenja, ki so se v začetku 19. stoletja (nove socialne skupine, nove tehnike, nov način organizacije dela, ki je razdelila v čas dela in čas prostega časa).

Za pomoč pri povezovanju lokacij in istočasno tudi kot primarni vir je avtor uporabil zemljevide, slike in ilustracije ter pozneje tudi fotografije in razglednice. Prav razglednice so bile eden od najbolj prodajanih turističnih artiklov poznega 19. stoletja. Avtor si je pomagal tudi s sezname topnimov v Postojnski jami. Prvi tak seznam je nastal kot podlaga za izdelavo steklenih tabel, s katerimi so že leta 1856 hoteli pričakati cesarja, a so ga dočakali šele leto pozneje. Raziskovalcu je lahko žal le, da tovrstni sezname jamskih lokalitet ne obstajajo za prvi obisk prestolonaslednika in za obisk pomembnih svatov ob drugi poroki plemkinje vdove Rabeck, rojene Valvasor leta 1797.

Posebno zgodovino ima že samo ime jame. Širši javnosti, pa tudi veliki večini domačinov, je popolnoma neznan podatek, da je bilo še v času med letoma 1800 in 1836 običajno ime za Postojnsko jama svete Katarine, po majhni cerkvi, ki je stala le nekaj sto metrov nad vhomom v jamo v zaselku Veliki Otok. Prav zaradi pomembnosti jame in njene prepoznavnosti med popotniki, ki so potovali po pomembni cesti, ki je povezovala Trst z Dunajem, in pozneje po Južni železnici, je bilo izredno pomembno, da so jama, ki je stala le streljaj od trga, začeli imenovati po kraju, ki je ležal ob tej prometni žili. Turistični vodnik, ki ga je izdala jamska uprava, je imel še posebej pomenljiv naslov: *Postojnska jama, nedaleč od Trsta*, da bi tako tujcu čimbolj plastično razložili, kje se nahaja jama. Čeprav avtor ne ponudi konkretnih izvorov prvega poimenovanja, slovenskemu raziskovalcu odgovor ponuja eno od pomembnih naravoslovnih del 18. stoletja. V delo *Oryctographia Carniolica*¹ Balthasar Hacquet bralcu razloži, da so jame še v 17. stoletju veljale za višek sakralne estetike, ki je za seboj puščala celo mistiko in pieteto katedral in da so v njih redno "brali" maše. Zagotovo so bile jame povezane tudi z različnimi magičnimi verovanji, na

¹ Balthasar Hacquet, *Oryctographia Carniolica, oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien, und zum Theil der benachbarten Länder.* Leipzig, 1778–1789.

kar je v kratkem uvodu opozoril že avtor. Tudi v postojnski okolici se je ohranila zgodba o jamskem zmaju, s katero je še danes povezana zbadljivka torbar, ki satirično označuje Postojnčane kot slovenske Škote.

Raziskovalec bo lahko knjigo uporabil kot vir, saj glavni del monografije predstavlja natančen popis vseh topografskih imen v jami od 19. stoletja dalje. Nastal je na podlagi širokega korpusa virov. Avtor je uporabil kar 211 del, poleg vodnikov tudi neobjavljene zapise in študije obiskovalcev ter kar nekaj načrtov. Raziskovalcu, ki bo knjigo uporabljal za nadaljnje študije, bo iskanje in raziskovanje olajšano tudi z imenskimi kazalom. Malce težje se bo znašel pri popisu referenčne literature, saj bo ob natančnem pregledu ugotovil, da so tiskane publikacije pomešane z navedbami rokopisov, ki prav tako spadajo med arhivsko gradivo. Slednjega glede na navedbe v opombah večinoma hrani Inštitut za raziskovanje krasa. Ker gradivo očitno nima identifikacijskih števil (izjema je recimo poročilo okrajnega glavarja Antona Globočnika), je mogoče prav omenjena knjiga in interes za vprašanja, ki jih bo zbudila v raziskovalnih krogih, obenem tudi spodbuda, da se izredno dragoceno gradivo začne bolj intenzivno urejati v skladu z arhivskimi standardi. Bralec prav tako pogreša navedbo ustanov, ki hranijo del objavljenega slikovnega gradiva (za drugi del slikovnega gradiva so navedbe popolne), in fotografij, četudi je avtor že v začetku monografije (Sources, str. 10) navedel določene lokacije virov, druge pa mimogrede omenil v zahvali (Acknowledgements, str. 15). Pohvaliti je treba tudi napore avtorja, da je za objavo pridobil nekaj slikovnega gradiva, ki je v privatni lasti in je bilo objavljeno prvič. Bodočim raziskovalcem je dobrodošel je tudi popis vodnikov in manuskriptov, iz katerih so v knjigi objavljeni tudi nekateri načrti Postojnske jame. Pomenljiv je podatek, da je kar 132 vodnikov in rokopisov, ki so bili podlaga za popis in analizo toponimov, nastalo pred letom 1900! Izčrpen seznam bo v veliko pomoč vsem, ki se bodo ukvarjali z zgodovino turizma, saj so mnogi vodniki opisovali celotno regijo.

Podatki, ki jih prinaša knjiga, dajo pogled v različne zgodovinske okvire in tako spodbujajo bralčevo radovednost. Postojnska jama se je v drugi polovici 19. stoletja med drugim razvila v pomembno turistično središče in prav zato je postala prostor, v katerih so se reprezentirale in inscenirale politične moči. Na razglednici, posneti leta 1901 je ob toponimu napis v treh jezikih, poleg nemškega seveda tudi v slovenskem in italijanskem, čeprav so v začetku 20. stoletja vojaške čete in bataljoni svojo pripravljenost za morebitni spopad z Italijo testirali prav v okolici Postojne, na prostranih goličavah pod Javorniki.

Postojna je po prvi svetovni vojni postala obmejna kraj. Turistično točko je svojim obiskom počastil italijanski kralj, nova oblast pa je spremenila in dodala marsikatero ime v jami. Najprej so seveda izginili vsi toponimi, povezani s habsburško vladarsko hišo. Ohranil se je tudi spomin na ruske ujetnike v prvi svetovni vojni, ki so jih v zaledju fronte uporabili kot poceni delovno silo. Tudi druga svetovna vojna je pustila svoj pečat v nekaterih toponimih.

Iz zares natančnega popisa imen lahko ugotovimo tudi, da so po drugi svetovni vojni domačini pridobili večji vpliv na poimenovanje jamskih toponimov. Med imeni se pojavijo taki, ki zaznamujejo toponime iz okolice, med jamska imena se uvrsti tudi ime Snežnik, po gori, ki se bohota nad horizontom Pivške kotline.

Nekatera poimenovanja lahko interpretiramo v kulturnem in antropološkem kontekstu. Razgledanemu obiskovalcu jame so lahko že sredi 19. stoletja vodiči pokazali kapnik, ki je bil podoben stolpu v Pizzi, saj so predpostavljali, da ta znamenitost pozna. Po drugi strani pa se v drugi polovici 20. stoletja objavili v vodniku toponim, ki je bil poimenovan po intimnem delu telesa, del jame so namreč poimenovali ženske prsi.

Avtor sicer ugotavlja, da se je z elektrifikacijo jame in z večanjem števila obiskovalcev zmanjševalo število posebej poudarjenih "toponimov". Te so morali vodniki prej zaradi drugačnega načina obiska jame vsakemu obiskovalcu posebej osvetliti in posebej predstaviti. Prav omenjen način ogleda jame pa je po avtorjevem mnenju tudi pripomogel k ustvarjanju vedno novih toponimov.

Čeprav se avtor ne ukvarja z zgodovino turizma, ki je povezana s tem spomenikom naravne dediščine, podatek o številu vodnikov zgovorno priča o popularnosti turizma kot ene od dejavnosti vsakdanjega življenja, ki so jo znanstveniki poimenovali s terminom prosti čas. Zgodovina turizma je sicer polje zanimanja različnih smeri v zgodovini (gospodarske, socialne in kulturne zgodovine ter historične antropologije), a se s tovrstnimi tematikami v našem prostoru ukvarjajo le redki raziskovalci. Kljub smernicam, ki jih je že leta 1996 začrtalo stanovsko zborovanje, ko si je za tematiko izbralo zgodovino turizma, so magisteriji in doktorati s tega področja redki. Žal so večje pozornosti omenjene tematike deležne le ob obletnicah, prav tako pa so redke tudi muzejske razstave (izjema so aktivnosti Notranjskega muzeja), ki bi se ukvarjale z omenjeno tematiko. Omenjena knjiga je s širokim spektrom virov strokovnemu bralcu nova spodbuda k intenzivnejšemu preučevanju zgodovine turizma.

Dragica Čeč